

redakcja naukowa

Stanisław Miklaszewski
Joanna Garlińska-Bielawska
Jacek Pera

NATURA I RÓŻNORODNOŚĆ

przebiegu światowego
kryzysu gospodarczego

Difin

**NATURA
I RÓŻNORODNOŚĆ**
**przebiegu światowego
kryzysu gospodarczego**

Recenzent
prof. PR dr hab. Sławomir I. Bukowski

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2011
Wszelkie prawa zastrzeżone.
Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów
niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Redaktor prowadząca
Maria Adamska

ISBN 978-83-793 -445-5

Printed in Poland
Difin SA
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1,
tel. (22) 851-45-61, (22) 851-45-62, fax (22) 841-98-91
Wydanie pierwsze, Warszawa 2011
Skład i łamanie: D.M. Production, Radom, tel. 0 609 10 10 15
Wydrukowano w Polsce

Wspomnienie o Profesorze

Profesor zwyczajny dr hab. Stanisław Miklaszewski kierował Katedrą Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego (d. Akademii Ekonomicznej) w Krakowie od roku 2002 do chwili nagłej śmierci 17 kwietnia 2011 r. Obejmując kierownictwo Katedry, Profesor stanął przed wyzwaniem zintegrowania zespołu, do którego przychodził z „zewnątrz” (z Katedry Makroekonomii), i który pozostawał w całkowitej „rozsypaności”, spowodowanej długotrwałą chorobą poprzedniego kierownika Katedry.

Dość szybko jednak wyjątkowa osobowość Profesora i Jego działalność doprowadziły do odrodzenia Katedry. Profesor zainicjował nieformalne spotkania pracowników, organizowane przy różnych – niekiedy nawet „wymyślonych” specjalnie – okazjach, na które zapraszał także Kolegów z innych Katedr oraz studentów. Na tych zebraniach, które „uświetniał” produktami własnej sztuki kulinarnej, panowała przyjacielska i wręcz rodzinna atmosfera. Profesor zabawiał zebranych swoimi żartami i dosadnymi określeniami, „przyszywając łatki” niemal wszystkim osobom, zachowując jednak – niezbędny w takich przypadkach – dystans wobec samego siebie. Dlatego stał się w naszej Uczelni przykładem swoistego – w rzeczywistości pozornego – paradoksu: Jego dosadne „epitety” i określenia – zamiast zmniejszać, zwiększały popularność Profesora. W efekcie należał w Uczelni do najbardziej lubianych – zarówno przez pracowników, jak i studentów – Profesorów. Znający Go wiedzieli bowiem, że pod „powierzchnią” kpiarza i żartownisia krył się człowiek wielkiej dobroci, wrażliwy na problemy innych, zawsze gotowy służyć pomocą.

Nadmienić wypada, iż również zebrania naukowe Katedry były dalekie od zwyczajowej sztympy i rutyny: Profesor błyskawicznie załatwiał sprawy administracyjne, po czym wszczynał dyskusję naukową na tematy merytoryczne, która toczyła się w przyjacielskiej, życzliwej atmosferze.

Wielkim osiągnięciem Profesora było zintensyfikowanie działalności badawczej pracowników Katedry przejawiające się w przyspieszeniu zdobywania stopni

naukowych, zwiększeniu liczby publikacji oraz wspólnie – prowadzonych przez cały Zespół – badań. Profesor posiadał dużą zdolność i łatwość proponowania tematów badawczych, integrujących pracowników Katedry. Zważywszy na rozległy wachlarz problemów, którymi de facto zajmują się osoby uprawiające dyscyplinę **międzynarodowych stosunków gospodarczych**, stanowiło to nie lada umiejętność. Te wspólne badania owocowały później zbiorowymi monografiami, które wzbogacały dorobek naukowy całego zespołu, a których przykładem może być niniejsza monografia. Nie ulega wątpliwości, że naukowo-badawcze osiągnięcia kierowanej przez Profesora Katedry, jednej z największych na Wydziale Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, walnie przyczyniły się do uzyskania przez nasz Wydział najwyższej oceny w ramach kategoryzacji jednostek naukowych, przeprowadzanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

I jeszcze refleksja osobista. Oboje spędziliśmy całe nasze dorosłe i zawodowe życie w murach jednej Uczelni, kończąc w niej studia i przechodząc przez wszystkie szczeble kariery naukowej. Nasze relacje trudno byłoby jednak sprowadzić wyłącznie do „znajomości z pracy”, ponieważ od dawnych lat łączyła nas przyjaźń. Dlatego gdy w końcu spotkaliśmy się w jednej Katedrze, mogłam wyrazić radość, że przyszło mi z Nim tak blisko współpracować także na polu naukowym.

Niestety Profesor odszedł nagle, opuścił nas przedwcześnie. Najbardziej Jego odejściem dotknięci zostali najmłodszy – asystenci i doktoranci, którzy wzięli z Nim nadzieję na pomoc w starcie do kariery naukowej.

Niniejszą monografię, będącą efektem ostatnich badań zainicjowanych przez Profesora Stanisława Miklaszewskiego, zespół Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie Jemu dedykuje.

Prof. zw. dr hab. Irena Pietrzyk

Spis treści

Wspomnienie o Profesorze	5
Wprowadzenie	11

Rozdział 1

Konsekwencje światowego kryzysu ekonomicznego dla rozwoju integracji Unii Europejskiej	17
--	----

Stanisław Miklaszewski

1.1. Wstęp	17
1.2. Natura i przyczyny kryzysu 2007–2008	19
1.3. Przebieg kryzysu i jego konsekwencje dla Unii Europejskiej	21
1.4. Sytuacja gospodarcza w krajach Europy Środkowo-Wschodniej	24
1.5. Gospodarka polska w latach 2006–2010	26
1.6. Podsumowanie	36
Bibliografia do rozdziału 1	36

Rozdział 2

Zmiany regulacji rynku finansowego w Unii Europejskiej w konsekwencji światowego kryzysu gospodarczego	38
--	----

Piotr Stanek

2.1. Wstęp	38
2.2. Przyczyny kryzysu, mechanizmy przenoszenia i rola regulacji w ich ograniczaniu	39
2.2.1. Główne przyczyny kryzysu	39
2.2.2. Propagacja zjawisk kryzysowych	40
2.2.3. Kierunki zmian regulacji finansowych w następstwie kryzysu	42
2.3. Ramy instytucjonalne współpracy państw UE w dziedzinie regulacji finansowych	46

2.3.1. Proces Lamfalussy'ego	47
2.3.2. Nowe instytucje nadzoru finansowego UE powstałe w wyniku kryzysu	48
2.3.3. Nowe regulacje (i projekty regulacji) na poziomie Unii Europejskiej	50
2.4. Podsumowanie	52
Bibliografia do rozdziału 2	52

Rozdział 3

Globalny kryzys finansowo-gospodarczy – skutki i metody ich łagodzenia w Nowych Państwach Członkowskich (UE-10)	55
---	----

Edward Molendowski

3.1. Wstęp	55
3.2. Sytuacja gospodarcza w pierwszych latach po akcesji	57
3.3. Kryzys finansowo-gospodarczy a aktywność gospodarcza w nowych krajach członkowskich UE	59
3.3.1. Wzrost gospodarczy	59
3.3.2. Rynek pracy i bezrobocie	61
3.3.3. Inflacja	63
3.3.4. Polityka fiskalna	65
3.4. Pakiety antykryzysowe i prognozy na lata 2010–2012	68
3.4.1. Bułgaria	68
3.4.2. Republika Czeska	69
3.4.3. Estonia	70
3.4.4. Litwa	70
3.4.5. Łotwa	71
3.4.6. Polska	72
3.4.7. Rumunia	74
3.4.8. Słowacja	75
3.4.9. Słowenia	76
3.4.10. Węgry	77
3.5. Podsumowanie	78
Bibliografia do rozdziału 3	79

Rozdział 4

Kierunki oddziaływania światowego kryzysu gospodarczego na rynek energii elektrycznej Unii Europejskiej	82
---	----

Agnieszka Pach-Gurgul

4.1. Wstęp	82
4.2. Wpływ kryzysu gospodarczego na popyt na energię elektryczną w Unii Europejskiej	83
4.2.1. Wahania cen surowców energetycznych na rynkach światowych	87
4.3. Wpływ kryzysu na podaż energii elektrycznej w Unii Europejskiej	91
4.4. Podsumowanie	100
Bibliografia do rozdziału 4	101

Rozdział 5

Konsekwencje globalnego kryzysu gospodarczego dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej	102
<i>Anna Odrobina</i>	
5.1. Wstęp	102
5.2. Dynamika globalnych BIZ	102
5.3. Wzrost znaczenia krajów rozwijających się w przepływach BIZ	107
5.4. Regionalna analiza BIZ	113
5.5. Podsumowanie	122
Bibliografia do rozdziału 5	123

Rozdział 6

Analiza wpływu geopolitycznych efektów światowego kryzysu gospodarczego na proces decyzyjny w przedsiębiorstwach międzynarodowych	124
<i>Remigiusz Gawlik</i>	
6.1. Wstęp	124
6.2. Założenia do budowy modelu	124
6.3. Ogólny model współzależności procesów geopolitycznych i rozwoju przedsiębiorstw międzynarodowych	127
6.4. Określenie warunków stosowania zaproponowanego rozwiązania	134
6.5. Podsumowanie	136
Bibliografia do rozdziału 6	139

Rozdział 7

Regionalna integracja gospodarcza w warunkach zakłóceń w gospodarce światowej (dekonjunkury gospodarczej)	141
<i>Joanna Garlińska-Bielawska</i>	
7.1. Wstęp	141
7.2. Tendencje globalne i regionalne w gospodarce światowej	142
7.3. Zakłócenia w gospodarce światowej a regionalizm	147
7.3.1. Integracja północnoamerykańska	152
7.3.2. Integracja azjatycka	155
7.3.3. Integracja Bliskiego Wschodu	156
7.4. Podsumowanie	157
Bibliografia do rozdziału 7	159

Rozdział 8**Kraje Azji Wschodniej wobec współczesnego światowego kryzysu gospodarczego** 161*Karolina Klecha-Tylec*

8.1. Wstęp	161
8.2. Geneza współczesnego kryzysu gospodarczego	162
8.3. Skutki kryzysu globalnego dla gospodarek Azji Wschodniej	165
8.4. Działania władz Japonii wobec kryzysu globalnego	172
8.5. Chiny w obliczu kryzysu globalnego	175
8.6. Aktywność władz Korei Południowej wobec kryzysu globalnego	178
8.7. Kryzys globalny a działania na forum ASEAN	180
8.8. Podsumowanie	182
Bibliografia do rozdziału 8	184

Rozdział 9**Wpływ światowego kryzysu gospodarczego na rynek walutowy w Polsce** 187*Jacek Pera*

9.1. Wstęp	187
9.2. Istota i funkcjonowanie międzynarodowego rynku walutowego	188
9.3. Charakterystyka rynku walutowego w Polsce	195
9.3.1. Lata 1989–2005	195
9.3.2. Lata 2006–2011	198
9.4. Analiza rynku walutowego w Polsce. Próba projekcji	204
9.5. Podsumowanie	212
Bibliografia do rozdziału 9	213

Rozdział 10**Implikacje kryzysu światowego dla społeczności terytorialnych** 215*Irena Pietrzyk*

10.1. Wstęp	215
10.2. Konsekwencje kryzysu dla budżetów terytorialnych	217
10.3. Reformy terytorialne w reakcji na kryzys finansów publicznych	224
10.4. Rekomendacje dla Polski	230
10.5. Podsumowanie	233
Bibliografia do rozdziału 10	233

Wykaz tabel, wykresów, rysunków, schematów	235
--	-----

Wprowadzenie

Globalny kryzys finansowy i gospodarczy wywołany bezpośrednio przez pęknięcie bańki spekulacyjnej na amerykańskim rynku nieruchomości i wynikające z tego załamanie rynku kredytów hipotecznych typu *subprime* jest niewątpliwie jednym z najważniejszych wydarzeń gospodarczych naszych czasów.

Występowanie bliźniaczych kryzysów finansowych (bankowych i walutowych) jest od kilkadziesiąt lat analizowane przez teorię i praktykę gospodarczą, lecz pojawienie się w krótkim okresie kryzysów systemów finansowych i objawów postępującej recesji gospodarczej wydaje się czymś nowym, szczególnie, że zostały one wywołane przez politykę gospodarczą najwyższego państwa na świecie. Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków). Nie należy także zapominać o takich wątkach, jak przyszłość procesów globalizacyjnych, rozwój gospodarki opartej na wiedzy czy zagadnieniach regionalizacji w przekroju przestrzennym.

Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej, jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków).

Syntetyczna analiza stanowisk na temat regulacji procesów rynkowych w warunkach postępującej integracji ekonomicznej skłania do wniosku, że w odróżnieniu od teorii unii celnej, jednolitego rynku i unii walutowej nie stworzono

jeszcze dojrzałej i spójnej teorii unii gospodarczej. Trudno bowiem uznać za rozwiniętą teorię rozważania podkreślające konieczność regulacji ponadnarodowej i stopniowej centralizacji instrumentów polityki gospodarczej. Rezygnacja z narodowych uprawnień na rzecz programu międzynarodowego nie może się nie łączyć z narastaniem więzi politycznych, prowadzących, naszym zdaniem, do unii politycznej. Tak więc zagadnienia tego nie można ograniczyć jedynie do analizy związków i zjawisk czysto ekonomicznych, tym bardziej że teoria samej polityki gospodarczej nie rozwija zagadnień koordynacji tej polityki w skali międzynarodowej.

Problematyka ta w różnych układach tematycznych i punktów odniesienia stała się wiodącym wątkiem opracowania trzynastoosobowego zespołu Katedry Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych pod wspólnym tytułem *Natura i różnorodność przebiegu światowego kryzysu gospodarczego*. Struktura pracy została ujęta w trzy grupy zagadnień:

- konsekwencje kryzysu finansowego i ekonomicznego dla Unii Europejskiej (**S. Miklaszewski, P. Stanek, E. Molendowski, A. Pach-Gurgul**),
- reperkusje recesji gospodarczej w stosunku do innych regionów i poszczególnych krajów (**A. Odrobina, J. Gawlik, J. Garlińska-Bielawska, K. Klecha-Tylec**),
- oddziaływanie kryzysu globalnego na gospodarkę polską (**J. Pera, I. Pietrzyk**).

Książkę otwiera rozdział **S. Miklaszewskiego** *Konsekwencje światowego kryzysu ekonomicznego dla rozwoju integracji Unii Europejskiej*, w którym skupiono się na problemach natury i przebiegu kryzysu lat 2007–2009, konsekwencjach kryzysu dla gospodarki Unii Europejskiej, sytuacji gospodarczej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej oraz przemianach w gospodarce polskiej w pięcioleciu 2006–2010. Autor podsumowuje swoje rozważania w sposób następujący: „...Kryzys lat 2007–2009 ujawnił szereg słabości regionalnej integracji gospodarczej w Europie, co winno skłaniać wszystkich uczestników do refleksji w zakresie dorobku i niewątpliwych osiągnięć Unii oraz próby poszukiwania odpowiedzi na wydawałoby się proste pytania, a jednocześnie niezwykle skomplikowanie w dobie globalnych powiązań międzynarodowych:

- czy dotychczasowy dorobek w zakresie teorii integracji gospodarczej może jeszcze stanowić podstawę dla dalszych praktycznych działań w kierunku pogłębiania integracji?
- w jakim stopniu polityczne motywy rozszerzania o nowe kraje członkowskie stoją w sprzeczności z racjami czysto ekonomicznymi?
- na ile determinanty gospodarcze integracji winny dominować w procesie pogłębiania integracji europejskiej?
- czy zróżnicowanie rozwojowe państw członkowskich (w tym regionów narodowych) nie stanowi podstawowej bariery przejścia do unii gospodarczej, a w ogóle, czy tego typu związki są możliwe w sytuacji utrzymywania się tak znaczącego dystansu rozwojowego?

– czy aby nie jest koniecznością naszych czasów, aby równoległe dążyć do integracji politycznej, militarnej, społecznej i ekonomicznej i w jakim stopniu przygotowane są do tego społeczeństwa poszczególnych krajów Unii?”

P. Stanek w rozdziale *Zmiany w regulacjach rynku finansowego w Unii Europejskiej w konsekwencji światowego kryzysu gospodarczego* zajął się problemami przyczyn kryzysu, mechanizmami przenoszenia roli regulacji w ich ograniczeniu, by w dalszej części przejść do omówienia ram instytucjonalnych współpracy państw Unii w dziedzinie regulacji finansowych. W części końcowej Autor odniósł się do rozwiązań regulacyjnych zastosowanych na poziomie unijnym.

Natomiast **E. Molendowski** w rozdziale zatytułowanym *Globalny kryzys finansowo-gospodarczy – skutki i metody ich łagodzenia w Nowych Krajach Członkowskich (UE–10)* dokonał próby prezentacji wyników analizy najważniejszych elementów sytuacji gospodarczej 10 krajów Europy Środkowo-Wschodniej (które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r.) po wybuchu kryzysu finansowo-gospodarczego w 2007 r. Przedstawiono główne tendencje rozwoju w pierwszych latach po akcesji do UE, a następnie kształtowanie się głównych wskaźników aktywności gospodarczej (tempo wzrostu PKB, stopa bezrobocia, stopa inflacji, deficyt budżetowy) w latach 2008–2009. Zaprezentowano też przyjęte w poszczególnych krajach pakiety antykryzysowe i prognozy na lata 2010–2011.

Część pierwszą kończą rozważania **A. Pach-Gurgul** pt. *Kierunki oddziaływania światowego kryzysu gospodarczego na rynek energii elektrycznej Unii Europejskiej*. Autorka stwierdza, że kryzys dotknął w nie mniejszym stopniu niż inne sektory gospodarek także energetykę, a główne pytania badawcze, na które starano się znaleźć odpowiedzi to: w jaki sposób kryzys wpłynął na energetykę Unii, wielkość i strukturę realizowanych inwestycji, na ceny i popyt na energię elektryczną, zaniechanie lub opóźnienie inwestycji w odnawialne źródła energii. Przeprowadzono również analizę i ocenę obrotów handlowych energią elektryczną w okresie kryzysu oraz funkcjonowania giełd energii.

Tematykę odnoszącą się do innych regionów i krajów otwiera rozdział **A. Odrobiny** *Konsekwencje globalnego kryzysu gospodarczego dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych w gospodarce światowej*.

Według Autorki współczesny kryzys gospodarczy oceniany jest jako najważniejszy od ponad sześćdziesięciu lat. Dlatego też jego oddziaływanie na gospodarkę światową ujawniło się między innymi w spowolnieniu procesu globalizacji, a więc także w zakresie przepływów kapitału w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ). W opracowaniu podjęto próbę określenia, w jakim stopniu i z jaką siłą kryzys odcisnął piętno na przepływach BIZ. Analizie poddano BIZ w skali światowej ze szczególnym uwzględnieniem kierunków geograficznych oraz zmian w strukturze BIZ. Rozważania prowadzone są w kon-

tekście teorii odnoszących się do przepływu kapitału, zwłaszcza wobec kwestii wzrostu znaczenia krajów rozwijających się w światowych przepływach BIZ. Uwzględniono ponadto aspekt regionalny z wyeksponowaniem problemu faktycznej koncentracji większości BIZ w stosunkowo wąskiej liczbie krajów.

R. Gawlik w *Analiza wpływu geopolitycznych efektów światowego kryzysu gospodarczego na proces decyzyjny w przedsiębiorstwach międzynarodowych* dowodzi, że światowy kryzys gospodarczy doprowadził do głębokich przemian praktycznie we wszystkich dziedzinach życia gospodarczego. Dotyczy to każdej ze sfer otoczenia biznesowego przedsiębiorstw międzynarodowych zarówno otoczenia operacyjnego, otoczenia kraju przyjmującego, jak i otoczenia globalnego. Prezentowany artykuł przedstawia efekty kilkuletnich badań prowadzonych na grupie małych i średnich przedsiębiorstw międzynarodowych z kapitałem polskim i zagranicznym. Przedstawiono uogólniony syntetyczny model wspierania procesu decyzyjnego przy antycypowaniu zdarzeń ze sfery geopolitycznej zarówno tych o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Metodologia badawcza obejmuje zestaw metod analitycznych, m.in. wywiad bezpośredni, metodę delficką, metodę Pareto-Lorenza oraz analityczny proces hierarchiczny. Innowacyjnym wydaje się zastosowanie ostatniej z wymienionych metod do aplikacji ekonomicznych, szczególnie do transpozycji jakościowych czynników wpływu w ilościowe, co pozwala na usystematyzowanie procesu decyzyjnego w stopniu wystarczającym dla celów analityczno-porównawczych. Jakkolwiek kryterium podstawowym jest jakość i efektywność podejmowanych decyzji, opracowany model pozwala również na analizę odrzuconych alternatyw wraz z szacowaniem kosztów utraconych korzyści. Tym samym wydaje się być przydatnym narzędziem wspierającym proces podejmowania decyzji strategicznych i operacyjnych w przedsiębiorstwach o orientacji międzynarodowej.

J. Garlińska-Bielawska – w kolejnym rozdziale *Regionalna integracja gospodarcza w warunkach zakłóceń w gospodarce światowej (dekoniunktury gospodarczej)*, jako cel badań przyjmuje analizę implikacji obecnego kryzysu gospodarczego dla dalszego rozwoju procesów regionalnej integracji gospodarczej na świecie, przy czym skupiono się na procesach integracji pozaeuropejskiej (północnoamerykańskiej, azjatyckiej i bliskowschodniej). Za priorytetowe przyjęto następujące wątki tematyczne:

- oddziaływanie wzajemne rozwoju gospodarki światowej i rozwoju integracji regionalnej,
- związki procesów globalizacji z załamaniem się koniunktury na międzynarodowych rynkach,
- problemy interakcji między integracją regionalną a globalnymi powiązaniem między państwami,
- roli recesji w procesach pobudzania i osłabiania oraz pogłębiania procesów integracji regionalnej.

Pewnym uzupełnieniem jest rozdział **K. Klechy-Tylec** *Kraje Azji Wschodniej wobec współczesnego światowego kryzysu gospodarczego* – która wskazuje, że współczesny kryzys gospodarczy, rozpoczęty w Stanach Zjednoczonych w drugiej połowie 2007 r., dla państw regionu Azji Wschodniej jest kolejnym załamaniem gospodarczym, którego kraje te doświadczyły od początku lat 90. XX w. Jednak pomimo silnego wpływu wcześniejszych kryzysów azjatyckich na kondycję gospodarczą całego regionu, miały one charakter lokalny. Dotyczyło to zwłaszcza kryzysu gospodarczego w Japonii, który rozpoczął się na przełomie lat 80. i 90. Jego podłożem, podobnie jak w przypadku kryzysu w Stanach Zjednoczonych, było pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku akcji i nieruchomości. Drugim poważnym załamaniem rozwoju gospodarczego w omawianym regionie był azjatycki kryzys finansowy z 1997 r., który rozpoczął się w lipcu w Tajlandii i bardzo szybko rozprzestrzenił się na inne kraje regionu, obejmując również realną sferę ich gospodarek. W tym kontekście globalny zasięg współczesnego kryzysu finansowego spowodował, że jego wpływ na wschodnioazjatyckie, proeksportowo zorientowane gospodarki stał się wyjątkowo silny. Celem artykułu jest przedstawienie przyczyn globalnego kryzysu finansowego oraz jego skutków dla gospodarek państw Azji Wschodniej, tj. dziesięciu krajów członkowskich Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) oraz Japonii, Chin i Korei Południowej. W tym celu tekst został podzielony na trzy zasadnicze części. W pierwszej omówiono istotę i przyczyny współczesnego kryzysu. W kolejnej przedstawiono najważniejsze skutki kryzysu dla gospodarek Azji Wschodniej, przy uwzględnieniu zarówno sfery realnej, jak i finansowej. Trzecia część artykułu została poświęcona inicjatywom podejmowanym przez władze państw omawianego regionu, mające na celu przezwycięzenie stagnacji gospodarczej. Zostały tutaj ujęte zarówno działania podjęte przez banki centralne regionu, jak również inicjatywy rządowe. Dodatkowo zwrócono uwagę na rosnące dążenia największych gospodarek regionu (Japonii i Chin) do wsparcia finansowego państw trzecich, w tym zwłaszcza pogrążonej w kryzysie strefy euro.

Ostatnią część badań stanowią opracowania dotyczące Polski. I tak **J. Pera** w rozdziale *Wpływ światowego kryzysu gospodarczego na rynek walutowy w Polsce* podkreśla, iż pogłębiająca się w ostatnim czasie zmienność warunków gospodarowania w gospodarce światowej i jej kryzysogenność nie pozostaje bez znaczenia na światowy rynek walutowy. Zmienność tę autor opisał, charakteryzując w latach 1989–2011 istotę i zasady funkcjonowania światowego i polskiego systemu walutowego – jego ewolucję i przeobrażenia. Dla „wzmocnienia” tej analizy, została przeprowadzona również analiza i projekcja dla głównych par walut, tj. PLN/EUR, PLN/USD i PLN/CHF.

Determinantami określającymi postawione prognozy są, zdaniem autora: skutki niedawnego globalnego kryzysu, postępujący proces integracji i globali-

zacji światowych rynków finansowych, duża mobilność transgranicznego kapitału, rosnące ryzyko działalności inwestycyjnej, duża zmienność cen na giełdach towarowych i pieniężnych, niedoinwestowanie i niedokapitalizowanie firm, rosnący w gigantycznym tempie deficyt budżetowy w Polsce, postępujące zadłużenie w gospodarce światowej, przedłużający się moment wejścia Polski do strefy euro – co skutkuje cykliczną destabilizacją złotówki i kosztami transakcyjnymi – problem zanikającej roli międzynarodowych instytucji finansowych, a głównie Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Banku Światowego. Wyżej wymienione determinanty świadczą jednoznacznie, że reforma globalnego systemu monetarnego jest niezbędna, by mógł on osiągnąć w przyszłości – docelowo – długotrwałą równowagę.

Książkę kończy rozdział **I. Pietrzyk** *Implikacje kryzysu światowego dla społeczności terytorialnych* traktujący o wpływie kryzysu na działalność terytorialnych władz publicznych w różnych krajach świata. Podstawę do jego zredagowania stanowiły pierwsze, nieliczne jeszcze ekspertyzy, opracowane na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych przez międzynarodowe organizacje zrzeszające władze terytorialne. Natomiast wykorzystane w opracowaniu ilustracje statystyczne zostały zaczerpnięte z publikacji OECD i banku DEXIA, którego ostatni rocznik (opublikowany w 2010 r.) zawiera informacje dotyczące samorządów terytorialnych w krajach UE z 2008 r. W tej sytuacji autorka mogła jedynie wskazać na pierwsze negatywne zjawiska, które dotknęły władze terytorialne w początkowym okresie kryzysu i omówić przewidywane długofalowe skutki tego zjawiska w odniesieniu do społeczności terytorialnych. W opracowaniu tym wskazano także na towarzyszące kryzysowi reformy terytorialne w niektórych krajach europejskich, zmierzające do racjonalizacji i konsolidacji struktur terytorialnych w celu zwiększenia efektywności ich funkcjonowania i redukcji kosztów administracji. Opracowanie kończy sugestia odnośnie do podjęcia radykalnej reformy terytorialnej w Polsce, uzasadnionej zwiększającymi się trudnościami systemu finansów publicznych w naszym kraju.

*Stanisław Miklaszewski
Joanna Garlińska-Bielawska
Jacek Pera*

Rozdział 1

Konsekwencje światowego kryzysu ekonomicznego dla rozwoju integracji Unii Europejskiej

Stanisław Miklaszewski

1.1. Wstęp

Obecnie mamy możliwość obserwowania nowych, a jednocześnie (wydawałoby się) znanych już zjawisk w gospodarce światowej, bowiem w sytuacji synchronizacji cyklu koniunkturalnego i przenoszenia się negatywnych impulsów między gospodarkami narodowymi pojawiły się nie do końca rozpoznane elementy kryzysów finansowych. Występowanie bliźniaczych kryzysów finansowych (bankowych i walutowych) jest od kilkudziesięciu lat analizowane przez teorię i praktykę gospodarczą, lecz pojawienie się w krótkim okresie czasu kryzysów systemów finansowych i objawów postępującej recesji gospodarczej wydaje się czymś nowym, szczególnie, że zostały one wywołane przez politykę gospodarczą najwyższej rozwiniętego państwa na świecie. Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków). Nie należy także zapominać o takich wątkach, jak przyszłość procesów globalizacyjnych, rozwój gospodarki opartej na wiedzy czy zagadnienia regionalizacji w przekroju przestrzennym.

Rok 2010 miał stać się okresem przełomowym w historii Unii Europejskiej, bowiem przywódcy krajów członkowskich wspierani przez politologów, ekonomistów i praktyków gospodarczych winni podjąć kierunkowe decyzje co

do przyszłości Unii. Okazało się, że z takim trudem wynegocjowany Traktat Lizboński nie daje odpowiedzi na wiele pytań dotyczących dalszego rozwoju integracji europejskiej, będących konsekwencjami kilku faktów czy zjawisk:

- przyjęcie dwunastu nowych krajów pozostających dalej na poziomie rozwoju niesprzyjającym pogłębianiu integracji oraz radykalnym reformom dotychczasowego mechanizmu regionalnej integracji gospodarczej. Trudno wyobrazić sobie, by państwa mniej zaawansowane zgodziły się na przejście do unii gospodarczej, podczas gdy nie są w stanie sprostać warunkom przyjęcia do strefy euro. Nie wydaje się na przykład, by zgodziły się one na rewolucję w polityce rolnej Unii, chociaż głównym „hamulcowym” pozostaje Francja. Takie przykłady można mnożyć i dlatego przyszłość Unii nie rysuje się „różowo”, szczególnie w kontekście narastającej rywalizacji w gospodarce światowej;
- mamy możliwość obserwowania nowych, a jednocześnie (wydawałoby się) znanych już zjawisk w gospodarce światowej, bowiem w sytuacji synchronizacji cyklu koniunkturalnego i przenoszenia się negatywnych impulsów między gospodarkami narodowymi pojawiły się nie do końca rozpoznane elementy obecnie występujących kryzysów finansowych. Pojawienie się w krótkim okresie czasu kryzysów systemów finansowych i objawów postępującej recesji gospodarczej wydaje się czymś nowym, szczególnie, że zostały one wywołane przez politykę gospodarczą najwyższej rozwiniętego państwa na świecie. Równocześnie przebieg procesów recesyjnych charakteryzuje się znaczną różnorodnością i odmiennością zarówno w układzie przestrzennym, jak i poziomu dojrzałości ekonomicznej poszczególnych regionów czy organizmów gospodarczych. Z tych powodów wydaje się celowa pogłębiona analiza występujących obecnie zjawisk w gospodarce światowej jak też ich konsekwencji (w tym dla procesów integracji, a być może dezintegracji ekonomicznej światowych rynków);
- syntetyczna analiza stanowisk na temat regulacji procesów rynkowych w warunkach postępującej integracji ekonomicznej skłania do wniosku, że w odróżnieniu od teorii unii celnej, jednolitego rynku i unii walutowej nie stworzono jeszcze dojrzałej i spójnej teorii unii gospodarczej. Trudno bowiem uznać za rozwiniętą teorię rozważania podkreślające konieczność regulacji ponadnarodowej i stopniowej centralizacji instrumentów polityki gospodarczej. Rezygnacja z narodowych uprawnień na rzecz programu międzynarodowego nie może się nie łączyć z narastaniem więzi politycznych, prowadzących, naszym zdaniem, do unii politycznej. Tak więc zagadnienia tego nie można ograniczyć jedynie do analizy związków i zjawisk czysto ekonomicznych, tym bardziej że teoria samej polityki gospodarczej nie rozwija zagadnień koordynacji tej polityki w skali międzynarodowej.

1.2. Natura i przyczyny kryzysu 2007–2008

Okres niemal dwóch lat, który upłynął od wybuchu kryzysu można uznać za dostatecznie długi dla sformułowania wstępnych ocen, lecz wydaje się być za krótkim na pogłębioną i wielostronną analizę przyczyn i konsekwencji dla gospodarki światowej jako całości oraz poszczególnych jej segmentów regionalnych (w tym w ramach Unii Europejskiej). Część ekonomistów w swoich rozważaniach wyraźnie wskazuje na znaczące podobieństwa między kryzysem japońskim lat dziewięćdziesiątych i kryzysem ogólnoswiatowym 2008 r.

Otóż problemy, przed którymi stanęła gospodarka japońska w latach 1991–1999 były skutkiem „bańki spekulacyjnej” na rynku papierów wartościowych i rynku nieruchomości. W latach 1985–1989 przeciętna cena akcji na giełdzie tokijskiej potroiła swoją wartość, podobnie wzrosły ceny nieruchomości¹. Od tego czasu obserwowano spadek wartości na obydwu rynkach i, przykładowo, pod koniec 2001 r. indeks na rynku papierów wartościowych był ciągle niższy niż na początku lat osiemdziesiątych. Wielu analityków uważało, że tworzenie i upadek gospodarki „bańki mydlanej” było konsekwencją błędnej polityki makroekonomicznej, z tym że samo załamanie przypisuje się decyzjom politycznym. Długotrwały okres prosperity po II wojnie światowej utrwalił przekonanie zarówno wśród polityków, jak i biznesmenów, że stan taki będzie trwał nieprzerwanie, a tymczasem te same rozwiązania, które doprowadziły do wieloletniego boomu gospodarczego wywołały recesję. Za główną przyczynę braku przejrzystości działań w czasie dekonjunktury była niechęć do ujawniania złych wiadomości. Firmy ukrywały straty, banki chroniły niewiarygodnych kredytobiorców, a rząd ochraniał ich wszystkich, starając się nie dopuścić do ujawnienia rzeczywistych negatywnych zjawisk. Do tego doszły takie fakty, jak wzrost nieefektywnych wydatków na roboty publiczne, rozbudowana ekspansywna polityka fiskalna czy też czynniki zewnętrzne, jak przewartościowanie dolara czy kryzys walutowy w Azji Południowo-Wschodniej w latach 1997–1998. Podjęte reformy (w tym sektora finansowego) oceniono jako wysoce niewystarczające, a przedstawiony pod koniec 2002 r. tzw. plan Takenaki określono jako program „...rozmyty, niejasno sformułowany i pełen problemów”². Lecz z perspektywy czasu kryzys ten można nazwać kryzysem lokalnym, będącym konsekwencją nierozsądnej polityki pieniężnej i finansowej danego kraju czy grupy państw. Stąd jego ograniczony wpływ na kraje trzecie oraz gospodarkę światową.

Natomiast wypadki zapoczątkowane w 2007 r. miały zupełnie odmienny charakter i wymiar, bowiem przybrały one postać kryzysu globalnego i to w odniesieniu do samego centrum gospodarki światowej, dlatego nadaje się mu miano

¹ T. Miklaszewski, *Przyczyny i istota recesji gospodarczej Japonii w latach 1990–2002*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ, seria Ekonomia i Zarządzanie, UJ 2007, nr 1, s. 124–125.

² T. Miklaszewski, *Przyczyny...*, op. cit., s. 127–139.

„systemowego”³. Równocześnie uważa się, że mając swoje korzenie w sferze przepływów finansowych, nie poddaje się go tradycyjnej analizie, ponieważ nie wystąpiły odpowiednie warunki kryzysogenne w sferze realnej. To przede wszystkim ogromny i ciągle narastający niekontrolowany wzrost obrotów finansowych w skali globalnej w warunkach poufności i braku przejrzystości doprowadził do zapaści. Operacje szeregu funduszy inwestycyjnych i hedgingowych o znacznym ryzyku nie zostały poddane dostatecznie precyzyjnej (a de facto żadnej) kontroli i czytelnej społecznie w sensie dokumentacji dostępnej publicznie. Oczywiście nierównowaga światowego systemu finansowego miała głębokie historyczne i strukturalne źródła i dlatego można zaryzykować twierdzenie, że „...u podstaw obecnego kryzysu finansowego legły niedoskonałości całego systemu funkcjonowania liberalnej gospodarki rynkowej i minimalnego nadzoru nad rynkami finansowymi...”⁴. Brak reakcji władz nadzorczych poszczególnych rynków uświadomił instytucjom finansowym możliwość bezkarnego działania, co w sposób naturalny doprowadziło do przekroczenia granic zdrowego rozsądku w pogoni za zyskami. Gdyby na przykład Rezerwa Federalna i SEC (Securities and Exchange Commission – departament egzekwowania prawa amerykańskiej Komisji Papierów Wartościowych i Giełd) wykorzystały istniejące przepisy ograniczające podejmowanie ryzyka, to negatywne skutki byłyby nieporównywalnie mniejsze. Nie zostały bowiem wyzyskane procedury dążenia do swoistej równowagi między ogólnymi zasadami wolnego rynku i nadzorem bezpieczeństwa obrotów finansowych.

W największym skrócie wybuch kryzysu przebiegał następująco: w lutym i marcu 2007 r. w wyniku narastającej liczby „złych” kredytów bankrutują wielkie amerykańskie instytucje finansowe udzielające kredytów hipotecznych w sektorze *subprime* (kredyty udzielane klientom o niskiej wiarygodności), ale 2 kwietnia 2007 r. wniosek o upadłość składa drugi co do wielkości pożyczkodawca w tym sektorze – New Century Financial Corporation. Z kolei 3 maja jeden z największych szwajcarskich banków UBS zamyka fundusz hedgingowy Villon Read (125 mln USD strat), a następnie BNP Paribas zamraża trzy fundusze inwestycyjne. Jeszcze w czerwcu 2007 r. popada w kłopoty jeden z największych banków inwestycyjnych Bear Sterns, ale apogeum jego trudności pojawia się w marcu 2008 r., z tym że w podobnych tarapatkach znajdują się dwa banki europejskie: Northern Rock oraz Landesbank Sachsen. W połowie tego roku wielkie trudności sygnalizują inne instytucje finansowe USA i Unii Europejskiej: Lachman Brothers, Merrill Lynch, Fanny May and Freddie Mac, AIG, Washington Mutual, Wachovia, Forties, banki islandzkie, Bradford & Bingley, Dexia, ABN-AMRO, Hypo Real Estate i szereg innych. Dwa banki: Bear Sterns

³ P. Małecki, P. Stanek, *Gospodarka światowa wobec kryzysu globalnego*, [w:] *Gospodarka światowa w warunkach globalizacji i regionalizacji rynków*, Difin, Warszawa 2009, s. 62–63.

⁴ Tamże, s. 77.

i Merrill Lynch znajdują nabywców (w pierwszym przypadku JP Morgan Chase, w drugim zaś Bank of America), ponieważ Rezerwa Federalna udzieliła stosownych gwarancji popartych pożyczkami, lecz we wrześniu 2008 r. bankrutuje Lachman Brothers, który nie znalazł uznania w oczach Federalnej Rezerwy i rządu USA⁵.

1.3. Przebieg kryzysu i jego konsekwencje dla Unii Europejskiej

Wskaźniki makroekonomiczne, takie jak tempo wzrostu PKB, stopa bezrobocia, inflacji czy relacja deficytu budżetowego oraz długu publicznego do PKB kształtowały się na umiarkowanym poziomie i można było je oceniać jako wyraz pozytywnych tendencji w gospodarkach krajów członkowskich Unii. Również przeciętne indeksy poziomu rozwoju dla Unii jako całości i strefy euro nie zapowiadały silnych tendencji recesyjnych. Tymczasem 2008 r. przyniósł gwałtowne załamanie, którego następstwa ujawniły się w całej pełni w 2009 r. (tabela 1.1.).

Tabela 1.1. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne USA i wybranych krajów Unii Europejskiej

Kraje	2007				2008				2009			
	PKB	Bezrob.	Deficyt/ PKB	Dług/ PKB	PKB	Bezrob.	Deficyt/ PKB	Dług/ PKB	PKB	Bezrob.	Deficyt/ PKB	Dług/ PKB
UE-27	2,9	7,2	-0,8	58,8	0,8	7,8	-2,3	61,6	-4,1	9,3	-6,8	73,6
UE-15	2,8	7,3	-0,6	66,0	0,6	7,9	-2,0	69,4	-4,2	9,8	-6,3	78,7
USA	2,1	4,7	-2,9	65,6	0,4	4,5	-5,0	70,2	-2,5	10,2	-11,4	86,1
Niemcy	2,5	8,1	0,2	65,0	1,3	7,1	0,0	66,0	-5,0	7,6	-3,3	73,2
Francja	2,3	8,1	-2,7	63,8	0,4	8,5	-3,3	67,5	-2,2	10,1	-7,5	77,6
Włochy	1,5	6,0	-1,5	103,5	-1,3	7,0	-2,7	106,1	-5,0	8,0	-5,3	115,8
Wlk.Bryt.	2,6	5,2	-2,8	44,7	0,5	6,5	-4,9	52,0	-4,6	7,9	-11,5	68,1

Źródło: pp..eurostat.ec.europa.eu./tgm/table, News release 22 april 2010, nr 55.

Wyniki czwartego kwartału 2009 r. także nie wydają się być w pełni optymistycznym sygnałem, bowiem po niewielkim wzroście w kwartale trzecim (0,3–0,4) nastąpiła stabilizacja w krajach strefy euro i niemal niezauważalny przyrost (0,1) w państwach Unii jako całości. Tylko trzy kraje (Estonia – 2,5%, Słowacja – 2% i Polska 1,2%) odnotowały wzrost powyżej 1%, podczas gdy aż jedenaście wykazało wartości ujemne. Ogólnie rzecz biorąc, w 2009 r. PKB obniżyło się o 4,1% w obszarze strefy euro i o 4,2 na terenie dwudziestu siedmiu krajów

⁵ *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, „European Economy” 2009, nr 7, s. 8–10.

członkowskich⁶. Nie należy jednak pomijać zjawiska wychodzenia z recesji niemal wszystkich gospodarek państw Unii w 2010 r. (z wyjątkiem Grecji i Rumunii, z tym że gospodarkę Hiszpanii ciągle cechuje typowa stagnacja)⁷. W lutym 2010 r. bezrobocie wzrosło w strefie euro do 10% (rok wcześniej 8,8%) i do 9,6% w Unii-27 (8,3% w lutym 2009 r.) i niestety w styczniu 2011 r. wyniosło 9,9%⁸. Równocześnie nowe zamówienia w przemyśle krajów strefy spadły o 2,0% (styczeń 2010 r.) w porównaniu z grudniem 2009 r., z tym że w Unii jako całości spadek ten szacowano na 0,2%. Należy jednak podkreślić, że w stosunku do stycznia 2009 r. nastąpiło zwiększenie zamówień w przemyśle odpowiednio o 7% i o 6,3%, w warunkach wzrostu samej produkcji w relacji styczeń 2010 – styczeń 2009 o 1,2% (strefa euro) i 1,4% (Unia-27)⁹.

Natomiast przez dziewięć miesięcy ubiegłego roku odnotować należy polepszenie się koniunktury, bowiem w większości krajów członkowskich pojawiło się dodatnie tempo wzrostu gospodarczego (2,0% w II kwartale 2010 r. dla UE-27 i 2,2% w III kwartale), chociaż w przypadku niektórych państw ciągle dominowały tendencje recesyjne (Grecja -4,4%, Irlandia -0,8% czy Hiszpania 0,1%)¹⁰. Z kolei stopa bezrobocia utrzymywała się na poziomie 10,1%, a inflacja na 3,5–3,6%.

Opisana powyżej sytuacja makroekonomiczna Unii Europejskiej była oczywiście konsekwencją opisywanych już wydarzeń lat 2007–2008, co szczególnie było widoczne w sferze polityki fiskalnej, a co za tym idzie, w kształtowaniu się dwóch podstawowych kryteriów zbieżności. Relacja deficytu budżetu centralnego do PKB w cenach rynkowych pogorszyła się z 0,6% w 2007 r. (strefa euro) na 6,3% w 2009 r. oraz z 0,8% (Unia-27) na 6,8%. Oczywiście na czele były państwa najbardziej dotknięte kryzysem, tzn. Grecja (-15,4%), Irlandia (-11,4), Hiszpania (-11,1%) i Portugalia (-9,6%)¹¹. Z kolei stosunek długu publicznego do PKB w cenach rynkowych pogorszył się z 66% (strefa euro) na 79,2% oraz z 58,8% (Unia-27) na 73,9%. Dodajmy, że w 2010 r. relacja ta utrzymywała się na poziomie 74%¹². Tendencja ta była efektem głębokiego kryzysu finansowego, który najbardziej dramatycznie ujawnił się w sektorze bankowym. O skali zapaści na rynkach finansowych Unii Europejskiej niech świadczą szacunki Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Europejskiego Banku Centralnego. W kwietniu 2008 r. oceniono, że banki amerykańskie muszą spisać na straty aktywa

⁶ *Euro area GDP stable and EU 27 GDP up by 0,1%*, „News release” 7 April 2010, nr 48.

⁷ *Second estimates for fourth quarter of 2010*, „News release” 3 March 2011, nr 35.

⁸ *Euro area unemployment rate at 9,9%*, „News release” 1 March 2011, nr 31.

⁹ *Newsletter March 2010*, s. 5–7, Eurostatistics, *Data for short – term economic analysis*, Issue number 2010, nr 4, s. 6.

¹⁰ *Euro area GDP up by 0,3% and EU27 up by 0,5%*, „News release” 7 January 2011, nr 6.

¹¹ *Biuletyn Miesięczny EBC*, Frankfurt am Main 2010 nr 12, s. 56–57.

¹² *Biuletyn Miesięczny EBC*, Frankfurt am Main 2011 nr 2, s. 56.

o wartości 945 mld USD, by dodatkowo sumę skorygować we wrześniu tego roku o dodatkowe 868 mld USD. W raporcie z kwietnia 2009 r. MFW (IMF Global Financial Stability Report) ocenił długi i spisane na straty aktywa w krajach strefy euro i w Wielkiej Brytanii na 1193 mld USD (896 mld €) oraz na 2712 mld USD w Stanach Zjednoczonych. Liczby te później skorygowano na 316 mld USD (237,6 mld €) w przypadku banków brytyjskich i 1109 mld USD (834 mld €) dla strefy euro. Europejski Bank Centralny oszacował owe straty na 488 mld € (649 mld USD). Natomiast straty netto w strefie euro MFW oszacował w przedziale (w zależności od przyjętego scenariusza) 219 mld €–406 mld € (291 mld USD – 540 mld USD). W ocenie EBC te wartości są zawyżone i kształtowały się w granicach 120 mld €–210 mld € (160 mld USD – 280 mld USD)¹³. W pięciu państwach Unii: w Austrii, na Cyprze, w Grecji, w Niemczech i w Wielkiej Brytanii ponad 5% gospodarstw domowych znajdowało się w krytycznej sytuacji w stosunku do rozporządzalnych dochodów. I tak deficyt na rachunku bankowym powyżej 33% w relacji do dochodów miało 15,6% w Niemczech, 12,4% na Cyprze, 11,8% w Austrii oraz 6,6% w Wielkiej Brytanii przy średniej dla UE-27 – 5,3%. Nienormalnie wysoki debet na karcie kredytowej powyżej 33% dochodów miały gospodarstwa domowe w Wielkiej Brytanii (14%), na Cyprze (6,8%), w Estonii (5,5%) i w Grecji (5,0%), podczas gdy aż w 21 krajach wskaźnik ten kształtował się w granicach od 0% (Polska) do 0,9% (Belgia)¹⁴.

Ten syntetyczny i, co naturalne, uproszczony opis przebiegu kryzysu finansowego w krajach Unii Europejskiej dobitnie świadczy, że mamy do czynienia z jakościowo różnym od dotychczasowych załamań, bowiem jego globalny charakter (również od strony przyczyn i konsekwencji) wymaga radykalnie odmiennych działań zarówno prewencyjnych, jak i zabezpieczających. Tylko zachodzi pytanie, czy aby globalne powiązania (formalne i nieformalne) mogą być poddawane skutecznemu nadzorowi i kontroli? Na tym tle pojawiają się wątpliwości co do wartości mechanizmów zaawansowanej integracji gospodarczej w ramach grupy krajów, które skutecznieby, jeśli nie przeciwdziałały to przynajmniej osłabiały w znacznej skali szkodliwość i toksyczność zjawisk kryzysowych o charakterze globalnym. Być może w mechanizmie i w funkcjonowaniu regionalnej integracji ekonomicznej nie występują w ogóle skuteczne instrumenty ochrony przed tego rodzaju negatywnymi powiązaniem i impulsami na zasadzie sprzężenia zwrotnego czy efektu domina (epidemii finansowej). I do tego problem nie musi polegać na niekompletności przyjętych rozwiązań, dysproporcji rozwojowych między uczestnikami ugrupowania integracyjnego lub pozostawa-

¹³ *Anatomy of the crisis*, [w:] *Economic Crisis*, op. cit., box 1.1.1, *Estimates of financial market losses*, s. 11.

¹⁴ Dane za 2008 r., *Over-indebtedness of European households in 2008*, Statistics in focus 2010, nr 61, s. 1–2.

nie części państw członkowskich na różnym poziomie zaawansowania w procesie integracji. Jest sprawą jasną, że owe słabości stanowią część problemów związanych z nikłą skutecznością mechanizmów obronnych właściwych dla fazy unii walutowej i gospodarczej, ale czy do końca należy żywić przekonanie, iż w ogóle takie instrumenty istnieją w warunkach postępującej integracji regionalnej.

1.4. Sytuacja gospodarcza w krajach Europy Środkowo-Wschodniej

Jest rzeczą zrozumiałą, że najdotkliwiej kryzys odczuwają niżej rozwinięte organizmy gospodarcze, co nie tylko dotyczyło takich „starych” krajów Unii, jak Grecja, Hiszpania, Portugalia, lecz także niezwykle dynamicznie rozwijającej się na przestrzeni ostatniej dekady – Irlandii. „Nowe” państwa członkowskie, tzn. kraje Europy Środkowo-Wschodniej, natomiast najbardziej ucierpiały z powodu utraty zaufania przez zagranicznych inwestorów i partnerów. Wymienia się najczęściej następujące czynniki¹⁵:

- wysoka nierównowaga zewnętrzna, która spowodowała szybki wzrost długu zagranicznego i poważnego uzależnienia się od kapitału zagranicznego,
- odpływ kapitału i deprecjacji walut narodowych,
- zbyt łatwy dostęp podmiotów gospodarczych i gospodarstw domowych do kredytów,
- brak dynamicznego wzrostu depozytów krajowych w sytuacji wysokiego tempa akcji kredytowych,
- problemy z płynnością międzynarodowych instytucji finansowych w warunkach narastania awersji do ryzyka,
- ograniczenie wielkości udzielanych kredytów wywołało drastyczne osłabienie popytu wewnętrznego,
- bardzo silne uzależnienie eksportu od sytuacji na rynkach wysoko rozwiniętych państw Unii i jego struktura,
- wysoka zależność produkcji krajowej od popytu zewnętrznego.

W rezultacie ujawniły się w większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej bardzo niekorzystne tendencje zarówno w skali makro-, jak również mikroekonomicznej (tabela 1.2.).

Dobór krajów Europy Środkowo-Wschodniej nie został dokonany przypadkowo, ponieważ zostały pominięte wszystkie państwa członkowskie należące do strefy euro. W oparciu o powyższe dane można sformułować następujące wnioski:

- 1) trzy kraje bałtyckie przeżyły głębokie załamanie w latach 2008–2009, z tym że recesja gospodarcza dotknęła nawet Czechy, uchodzące za pewien wzór stabilności,

¹⁵ *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, NBP, Warszawa 2009, s. 15–17.